

КОНФЛІКТ «БАТЬКИ – ДІТИ» В «ЩОДЕННИКУ» АННИ ФРАНК

Андрій КРАВЧУК

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету філології та журналістики
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

Науковий керівник:

Оксана ГОЛОВІЙ

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури
Волинського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк*

Постановка проблеми. «Щоденник» Анни Франк набув резонансу відразу після оприлюднення (25 червня 1947 року). Про актуальність цього тексту в культурному та політичному світових дискурсах ХХ–ХХІ століть свідчать численні публіцистичні відгуки, переклади, літературознавчі огляди, кіно- та мультиплікаційні версії. В Україні в контексті російсько-української війни «Щоденник» набув особливої актуальності, про що свідчить його входження до літературно-освітнього процесу: «Щоденник» з'явився серед переліків творів, рекомендованих для вивчення в школі. Зокрема в модельній навчальній програмі Є. В. Волощук та О. М. Слободянюк його рекомендовано вивчати в 7 класі (Розділ 2. Історія в літературі; тема 2. 4. Трагічні сторінки історії ХХ ст. у документальній літературі [1, с. 21].

Мета нашого дослідження – осмислення специфіки розкриття в «Щоденникові» Анни Франк конфлікту «батьки – діти», який розгортається в парадигмі війни і обтяжений не лише процесом дорослішання дівчинки, а й травмованим воєнним досвідом.

Основний виклад матеріалу. Початкові записи в «Щоденнику» (1942 р.) свідчать, що між батьками й тринадцятирічною Анною немає відчуження: у сім'ї панують повага, взаєморозуміння, турбота, конструктивне спілкування тощо. Анна любить і цінує батьків. Порівнюючи їх з батьками однолітків, дівчинка усвідомлює, наскільки її батько й мати кращі від інших: вони вміло розставляють пріоритети в процесі виховання, не тиснуть на дитину тотальними заборонами чи надмір високими вимогами (*«Мої батьки не схожі у цьому на інших. Для них неважливо – погані чи добрі в мене оцінки, для них важливіше, щоб я “пристойно” поводитися, була здорова й весела»* [3, с. 14]). Тим

не менше у родині є конфлікти, в основі яких «Едіпів трикутник» (З. Фройд). Анна неодноразово підкреслює, що з батьком їй легше й цікавіше спілкуватися, ніж із мамою; часом дівчинка висловлюється надто прямолінійно й категорично про те, що вона й мама – діаметральні протилежності: «...*Ми з нею надто по-різному дивимося на речі. Тато – зовсім інший, він мене розуміє, навіть якщо хвилини п'ять на мене й побурчить*» [3, с. 22]. Або: «*Посварилася з мамою, укотре вже за останній час! Ми з нею зовсім одне одного не розуміємо...*» [3, с. 25]. Мама – «ворог», тато – «друг», якому вона дає ласкаве прізвисько Пім (Pim). Аннина прив'язаність до батька настільки сильна, що дівчинка не помічає його слабких сторін, більше того – він для неї стає центром світу, родинним патріархом, в якому сконцентрована пам'ять й енергія роду. В одному із записів Анна фіксує: «*Ми з татом знайшли собі роботу. Ми малюємо родовід його сім'ї, й він про кожного мені щось розповідає. І я відчуваю з ними якийсь міцний зв'язок*» [3, с. 24].

У процесі дорослішання Анна змінюється, змінюється і її ставлення до батьків – розпочинається етап сепарації. Тато перестає бути ідеалом і центром Анниного світу. У щоденнику з'являються записи такого плану: «...*І ще одне: я зрозуміла, що батько не може бути у всьому моєю довіреною особою. Нікому не стану довіряти більше, ніж самій собі*» (запис від 7 березня 1944 року) [3, с. 120]. Або ще радикальніші: «*Ось питання, яке мене дуже цікавить: як так сталося, що Пім почав драгувати мене? Чому я зовсім не можу вчитися з ним, чому його лагідність видається мені штучною і я лише й мрію, щоб мене залишили в спокої, щоби Пім не звертав на мене уваги, поки я не стану впевненішою у собі?..*» (запис 13 лютого 1944 року) [3, с. 180]. Анна почувається самотньою, зайвою. У цей час її опорою є Кітті (вигадана подруга, до якої Анна звертається, ведучи щоденникові записи) та хлопчик Петер.

Упродовж усього періоду перебування в сховку Аннині конфлікти з матір'ю не припиняються, однак при цьому набувають іншої форми. З одного боку, Анна зближується з мамою: частіше розмовляє з нею, допомагає на кухні, фіксує вияви материнської любові і турботи та цінує їх. Наприклад, під враженнями від маминої жертвовності й винахідливості Анна пише в щоденнику: «*Мама зробила мені дуже модний хітон зі своєї блакитної нижньої спідниці з мереживом*» (12 січня 1944 року) [3, с. 98]. З іншого боку, Анна більш прямолінійно й відкрито, часом агресивно показує матері свою незгоду чи незадоволення. Під час однієї з багатьох суперечок було перейдено

Рубікон – матір вдарила Анну, не стерпівши доччиної критики. 20 березня 1944 року Анна записала в щоденнику: «Вчора мама дала мені ляпаса» [3, с. 127]. Дівчинка проаналізувала ситуацію і зробила такі висновки: «Я це заслужила – не зважаючи на всю мою байдужість до неї, я не смію так поводитися. Спробую краще себе опанувати, бути привітною до неї, не зважаючи ні на що, й не дозволяти собі робити їй зауваження – все одно це марна справа» (20 березня 1944 року) [3, с. 127]. У цих висновках не лише емоції враженої й ображено дитини, а й раціоналізм (нехай і підлітковий). Анна усвідомлює, наскільки важливі для неї і для матері, та й усіх інших мешканців сховку, підтримка, спокій, взаєморозуміння (хай хоч ілюзія взаєморозуміння!). Вона вирішує робити зусилля і приборкувати свої емоції, не виплескувати весь негатив на матір. Показово й те, що в записі від 13 лютого 1944 року зафіксовані не лише образи на батька, а й страх втратити контакт з батьками – страх самотності: «Та хтозна, раптом я колись залишуся на такій самоті, якої й сама собі не побажаю!» (13 лютого 1944 року) [3, с. 107]. Анна все більше часу присвячує осмисленню власних переживань, бажань і прагнень, переносючи акценти з «Іншого» на себе. Зокрема вона чітко усвідомлює, що хоче стати письменницею і має сили протистояти патріархальним уявленням про жінку як «берегиню домашнього вогнища»: «Мені, окрім чоловіка й дітей, треба ще щось таке, чому можна було б присвятити себе цілком. Хочу жити й опісля смерті. Тому я така вдячна богу за те, що він від самого народження заклав у мені здатність до розумового розвитку й вміння писати так, щоб висловити все, що живе в мені» (4 квітня 1944 року) [3, с. 137]. На ці висновки нанизуються цілком «дорослі» думки про життя в воєнному просторі: «Я знаходжуся в такому стані, що мені байдуже – чи залишуся я живою, чи помру. Життя й без мене піде далі, а зупинити історію я взагалі не можу. Нехай буде що буде, а я поки що навчаюся, працюю й сподіваюся на щасливе закінчення» (3 лютого 1944 року) [3, с. 107]. Попри війну й Голокост, Анна Франк дорослішає – перебуває в процесі формування Я – у процесі усвідомлення себе та своїх зв'язків із світом.

Як зауважила О. Головій, «“Дівчачий текст” – це гендерно увиразнена модифікація “роману-виховання” як тексту, здатного реалізуватися в різних жанрових формах (оповідання, повість, роман і т. д.) у процесі розкриття фабули, обов'язковими складниками якої є етапи дорослішання дівчини. Кожен етап – це перехід, пов'язаний із набуттям нового досвіду (як результату пройдених випробувань, навколо яких розгортається наратив) та змінами – фізіологічними,

психологічними, світоглядними. Концепція лімінальності на універсально-архетипному рівні відображає дорослішання як перехід» [2, с. 60]. Цю концепцію в ХХ ст. сформували А. ван Геннеп і В. Тернер, поклавши в її основу матрицю ритуалу ініціації як переходу трьома етапами: separation, liminality, incorporation. Анна Франк – дівчинка, яка зафіксувала в щоденнику свої думки, розпочинаючи процес сепарації, і з огляду на екстремальні воєнні обставини вона в пришвидшеному режимі дорослішала, рухаючись до постлімінальної фази (інкорпорації).

Висновок. Зміни в Анніних взаєминах з батьками (конфлікт «батьки – діти») передають основні етапи процесу дорослішання дівчинки: 1) «Едіпів трикутник» (потяг до батька, його ідеалізація; непорозуміння з матір'ю); 2) розвінчання ідеального образу батька, дистанціювання від нього, часткове зближення з матір'ю і водночас страждання від самотності й непорозумінь з батьками; 3) намагання вибудувати конструктивні стосунки з батьками із збереженням «дистанції» та інтенсивний процес самоусвідомлення (пошук себе). Ці етапи характерні для ритуалу переходу (ініціації) і увиразнюють лімінальний стан Анни Франк. Тривале перебування дитини в стані балансування на межі між життям і смертю зумовлює пришвидшення процесу дорослішання, більш гострий вияв емоцій у кризові періоди вікових змін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волощук Є. В., Слободянюк О. М. *Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти.* URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni_prohramy/2023/Model_navch_prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/16.08.2023/Zarubizhna.literatura.7-9%20kl.Voloshchuk.ta.in.23.08.2023.pdf
2. Головій О. «Товаришки» Олени Пчілки та «Приязнь» Лесі Українки як «дівчачий текст». Волинь філологічна: текст і контекст. Луцьк, 2024. Вип. 38: Олена Пчілка. Повернення. С. 58–80. URL: <https://volyntext.vnu.edu.ua/index.php/volyntext/en/article/view/1121/1043>
3. Франк А. *Щоденник*: пер. Я. Мишанича. Київ: Андронум, 2021. 184 с.